

Zwyczajny dzień, zwyczajny język – ćwiczenia językowe z różnych odmian języka polskiego.

ILUSTRACJA: Język_intro, Marc Wathieu, licencja: CC BY-NC 2.0

Polszczyzna – choć ma jedną gramatykę – pojawia się w kilku odmianach. Można by żartobliwie powiedzieć, że generalnie komunikacja w naszym kraju odbywa się po polsku, ale tak naprawdę Polacy mówią różnymi językami. Takie spostrzeżenie odnosi się do niezliczonych sytuacji komunikacyjnych, w których ludzie uczestniczą (jedne są oficjalne, inne – codzienne, zwyczajne) i do których dostosowują różne odmiany stylistyczne języka. Aby lepiej zrozumieć różnorodność języka (odmiany, warianty), przypomnij sobie, w jaki sposób zazwyczaj opisujesz oceny szkolne. Pewnie wiesz, że wysoką ocenę można nazwać oficjalnie (np. w szkole, na świadectwie) „oceną bardzo dobrą”; w codziennych rozmowach z rodzicami mówi się, że: „Dostałam/dostałem piątkę”. Z kolei w gronie koleżanek i kolegów (a więc w języku młodzieżowym czy uczniowskim) niejednokrotnie można usłyszeć (a może i tobie zdarzyło się mówić): „Właśnie dostałam/dostałem pionę”.

Już wiesz

1) Zastanów się, czy w sytuacji oficjalnej można usłyszeć wyrazy: *cool*, „dżezi”, „fryz”, „focia”, „luzik”. Czy wszyscy w twoim najbliższym gronie rozumieją te słowa?

2) Korzystając z dostępnych ci źródeł, znajdź oficjalne synonimy (wyrazy bliskoznaczne) podanych powiedzeń wywodzących się z języka potocznego: „wykuć coś na blachę”, „masz fajne najki”, „ale ubaw”.

Odmiany polszczyzny

Polszczyzna pojawia się w wielu odmianach. Trudno je wszystkie wymienić. Oto kilka najważniejszych podziałów:

- **style językowe** (np. potoczny, artystyczny, urzędowy, naukowy, popularnonaukowy),
- **odmiany terytorialne** – polszczyzna ogólnopolska i regionalna (gwarowa),

- **odmiany zawodowe** (np. język sportowców, aktorów, lekarzy czy informatyków) oraz **środowiskowe** (język młodzieży i grup kulturowych).

W każdej z tych odmian pojawiają się teksty **pisane** (np. artykuł, książka, druk urzędowy, podręcznik) i **mówione** (np. wykład, rozmowa, dyskusja). Ponadto, mogą one powstawać w **oficjalnej sytuacji komunikacyjnej** (np. w szkole lub urzędzie, w tekstach artystycznych) albo w **sytuacji nieoficjalnej** (podczas codziennej rozmowy czy anonimowej dyskusji na forach internetowych).

W codziennych, zwyczajnych sytuacjach komunikacyjnych posługujemy się językiem **potocznym**. Jest to najważniejszy styl każdego użytkownika języka. Nie znaczy to wcale, że styl potoczny można utożsamiać z językiem **kolokwialnym**, błędnym i prymitywnym (wulgarnym czy obelżywym).

Podczas codziennej rozmowy używa się wyrazów znanych większości użytkowników. W domowym otoczeniu ludzie posługują się też językiem charakterystycznym dla ich rodzin. Warto pamiętać, że nie każda forma stosowana na co dzień może się pojawić w wypracowaniu lub w tekstach, które przygotowujemy w oficjalnych sytuacjach komunikacyjnych. Słowa mogą się różnić swoją barwą stylistyczną. Korzystając ze słowników języka polskiego, warto zapoznać się z ich znaczeniami i możliwościami użycia.

Gdzie szukać informacji o języku polskim?

Po pierwsze – informacje te znajdziesz w [słownikach ogólnych języka polskiego](#). Podano w nich nie tylko znaczenia słów, przykłady ich użycia, ale przede wszystkim ważne informacje o zakresie stylistycznym wyrazów. Przy każdym haśle pojawiają się bardzo ważne skróty – tzw. **kwalifikatory**, np.:

- oficj. ‘oficjalny’ – oznacza, że szukane słowo pojawia się w polszczyźnie oficjalnej,
- pot. ‘potoczny’ – oznacza, że wyraz jest charakterystyczny dla języka potocznego, codziennego,
- książk. ‘książkowy’ – oznacza, że słowo lub wyrażenie zostały zaczerpnięte z książek, a więc może być charakterystyczne dla stylu wysokiego, oficjalnego, artystycznego czy naukowego.

Zapoznaj się z legendą do hasła słownikowego:

①

Vc, rzeknę, rzekniesz, rzeknij, rzekł, rzeczony, rzekłszy, *książk.* «powiedzieć, odezwać się, przemówić»: Rzec coś głośno, gniewnie, oschle. Rzec coś półgłosem, szeptem, z cicha. Wszedł, nie rzekłszy słowa. ③ Prawdę rzekłszy «zwrot wtrącony, którym mówiący podkreśla nieoficjalność swej wypowiedzi, nadaje jej poufny charakter; mówiąc szczerze»

②

- ④△ Jak (jako) się rzekło, jak rzekłem itp. «zwrot wtrącony, potwierdzający poprzednią wypowiedź, powołujący się na nią» △ By (żeby) nie rzec «zwrot poprzedzający określenie wzmacniające poprzednią wypowiedź» △ Rzec można, rzekłbym, rzekłby kto «zwrot wtrącony dla podkreślenia, że to, co się wypowiada, ma charakter subiektywny» ⑤ *przysł.* Słowo się rzekło, kobyłka u płota «jeżeli się coś przyrzekło, należy to wykonać»

Po drugie – jeśli nie wiesz, czy forma, której chcesz użyć, jest właściwa czy błędna, możesz sięgnąć po [słownik poprawnej polszczyzny](#). Jak sama nazwa mówi, w leksykonie tym sprawdzisz, która z form jest poprawna, dopuszczalna (np. w języku potocznym lub innym wariantcie polszczyzny), a której koniecznie trzeba unikać, ponieważ jest błędna.

Warto zapamiętać, że **formy poprawne** to takie, które są akceptowane przez użytkowników języka – nazywamy je inaczej **formami normatywnymi**. Natomiast formy nieuznawane przez większość użytkowników języka i przez autorów wydawnictw poprawnościowych to **formy niepoprawne, błędne**.

W słownikach poprawnej polszczyzny również przy hasłach pojawiają się wskazówki i oznaczenia, czyli kwalifikatory. Sprawdzaj zawsze uważnie te oznaczenia, ponieważ w hasłach podawane są formy zalecane oraz przykłady błędów. Poniżej możesz zapoznać się z opisem wybranego hasła z takiego słownika:

pieniązek ^① [wym. pieniążek, *nie*: piniązek, *nie*: pieniołzek] *m III, D.* ^② pieniążka, *B.*
^③ pieniążek, *pot.* pieniążka: Wrzucić pieniążek do fontanny. Daj mi pieniążek, *pot.* pieniążka ^④ *W Im nadużywane w zn. 'pieniądze'. Np.: Jak gmina da pieniążki, lepiej: pieniądze, to będzie można wybudować przedszkole.*

[Źródło: Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN, pod red. Andrzeja Markowskiego, Warszawa 2000, s. 653.]

Zadaniowo

Ćwiczenie 1

Uzupełnij tabelę w zeszytcie. W pracy zwróć uwagę na to, aby w tabeli pojawiły się słowa i wyrażenia, które mogą być użyte w różnych sytuacjach komunikacyjnych. Podaj odpowiedniki słów, których znaczenie określono w pierwszej kolumnie tabeli.

Znaczenie	W klasie podczas lekcji, w urzędzie, w jakiejś instytucji	W domu – wśród najbliższych (rodzeństwa, rodziców, dziadków), w rodzinie	Wśród koleżanek i kolegów z klasy, w gronie przyjaciół
ocena bardzo dobra			
ocena niedostateczna			
szkoła			
czas wolny			
spotkanie towarzyskie			
dobry, ładny			
uczyć się czegoś z trudem, długo			
człowiek niezaradny			

Ćwiczenie 2

Podaj odpowiedniki słów i wyrażeń, które pojawiają się w dwóch różnych odmianach języka.

Potoczna odmiana języka	Oficjalna odmiana języka
luz blues (czyt.: luz blus)	
	zdolny, wybitny
łepetyna	
	uwważaj!

Ćwiczenie 3

Podaj przykłady pięciu zaskakujących wyrazów/wyrażeń/powiedzeń, które często słyszysz w swojej rodzinie, a które nie są powszechnie znane. Wytłumacz ich znaczenie.

Ćwiczenie 4

Przeczytaj zdania i przyjrzyj się wyróżnionym formom. Oceń, która z form jest poprawna, a która błędna. Zawsze możesz skorzystać ze słownika poprawnej polszczyzny.

Przeciągnij i upuść elementy w odpowiednie miejsca.

FORMA POPRAWNA

Krzyk**ł**am z przerażenia.

Przecież ty**s** to napis**a**ła.

Wczoraj szybko **sz**łem przez plac Dominikański.

Jutro **wy**ślę do Ciebie **e-mail**.

To jest **ciężki orzech** do zgryzienia.

FORMA NIEPOPRAWNA

Ćwiczenie 5

Wysłuchaj audycji o tematyce językowej i wynotuj z niej kilka „modnych” słów, wyrażeń, które pojawiają się we współczesnym języku młodzieżowym.

[link](#)

